

ОЛИВЕР ЈОВАНОВИЋ

91 МОЈЕ РАТА ВИЋЕ РАТА ЊЕ РАТА

19

Књига прва

ОЛИВЕР ЈОВАНОВИЋ

1991-МОЈЕ ВИЂЕЊЕ РАТА

ПРВО ОДШТАМПАНО ИЗДАЊЕ
1997

(ДОПУЊЕНО PDF - ИЗДАЊЕ 2008)

v

РАТНИМ ДРУГОВИМА

ДРАЈИНЦУ
ТУРЧИНУ
КАПЛАРУ (ИЗ БАЊА ЛУКЕ) И
НЕПОЗНАТОМ ВОЈНИКУ У УНИФОРМИ
„ТИГРОВА,,
КОЈИ ЈЕ ПРИСТАО ДА ГА СНИМИМ
КАО И „ЦИВИЛИМА,,
БИЛИЈУ, КОЈИ ЈЕ
ПО МОМ СКРОМНОМ МИШЉЕЊУ ПРАВИ ХАКЕР
ЦИСКУ , КОЈИ ПОСЕДУЈЕ ЗАИСТА РЕТКУ
ОСОБИНУ:
УМЕ ДА ЗАИСТА
САСЛУША САГОВОРНИКА
ДОБРИВОЈУ ИВАНКОВИЋУ, СЛИКАРУ
(TORONTO,CANADA)
И НАРАВНО , МОЈОЈ МАЧКИ ЦИЦИ

ЦРВЕНА ЗЕМЉА

Из касарне морнаричке пешадије у Шибенику (1), дуга колона војних возила креће у лето 1989 године у правцу Книна(2). Као војни кувар путујем са комором. Седећи поред возача , равнодушно упијам погледом километре и километре крша са обе стране аутостраде , начете ту и тамо тамном мрљом кржљавог стабла или жбуном. Предео насељен змијама , шкорпијама и људима. Шофер , момак из Босне , има очи сужене попут црте због огњене белине дана напољу (3) , псује док потоци зноја меандрирају његовим зажареним лицем испод плаве беретке. Ни сам нисам у бољем стању. Пар сати касније када је квалитетну плочу аутостраде већ заменио обични , излокани пут , између два,, прескока,, камиона-цистерне тек онако да нешто кажем , упитих возача - „Шта мислиш , зашто је зову Црвена земља ?,,

Назив „Црвена земља,, није политичка симболика како сам се касније уверио стружући сасушено блато боје рђе са чизама. Остали смо тамо можда недељу дана , под шаторима , на терену налик оном виђеном кроз објективе „Викинга-1,, на Марсу. Ретки људи које сусрећемо су према нама необично љубазни. Сећам се старијег човека који је свој мотокултиватор возио упоредо са камионом нудећи возача боцом црног вина(4)

Полазимо у правцу Бенковца. У четинарској шуми у близини „аутоцесте,, формирамо логор. Завршни део вежбе треба да се одигра негде у околини. До тада су јединице морнаричке пешадије(5) симулирале офанзивна дејства а „позадинци,, су сходно својој намени одржавали логистичку подршку на потребном нивоу(6)Сада и интендантски вод добија своју „соло тачку,,

Тренутна евакуација. Неколико камиона (са кухињама) и ципова (7) запућује се два-три километра даље , пролазе различите типове земљишта-од каменитог ,обраслог четкастом травом до ниске ретке шуме састављене од нечега више налик шибљу него дрвећу. Стајемо усред једног таквог честара. Искачем из камиона , неспретно , и оковани кундак моје пушке (8) за длаку промашује нос радио-везисте. Сударамо се , он пада и право је чудо да је радио -станица коју носи на леђима читава. Гледа ме запањено , у неверици. „Еј , човече , на чијој си ти страни ?,, пита ме гласом који подрхтава. Ту извињење мало помаже али се ипак на томе (срећом) све и завршава. Заставник (9) низак , сувоњав , са физиономијом Саве Ковачевића (10) иначе главни у пушкарској радионици , као најстарији по чину у нашој јединици , наређује постројавање. Сазнајемо да смо у окружењу „плавих,,(11) и да је наш задатак да избегнемо „заробљавање,, док „наши,, не разбију „њихове,, Просто. Чујем своје име док „ћата,,(12) чита распоред , ко је на стражи и када. Пада сумрак.

Седим на борбеном ранцу , леђима ослоњен на точак камиона , мислећи на своју собу (13) На библиотеку , кревет и писаћи сто. На кревет Лагано постајем свестан чињенице да НЕЋУ да „дреджим,, на стражи ове

ноћи. Нећу и тачка ! Ово је и за мене новина (14) Момак из Лознице (15) који има сличну идеју и још један из Цеља (16) удружују се самном. Из камиона у коме су матраци , ћебад и спаваће вреће , узели смо оно што нам је било потребно , завукли се у жбуње и одспавали мирно до јутра. Кажу да је те ноћи „трештало,, од рафалне паљбе. Ни ја ни ова двојица нисмо чули ништа , као да су нам уши запушене ватом. Спавао сам на свом кревету у својој соби. Глуп за цео свет.

Заставник нас је извео и постројио два корака испред целог вода. Смешкао се као мачор. Био је то тренутак истине. „Вас тројица,, рекао је „ ако икада буде рата - преспаваћете га ...и неће вам бити ништа ,, (17)

ТЕРМИНАТОР

„Judgment day,, сам одгледао у биоскопу пре почетка рата. „Терминатор,, значи дословно : „ онај што ограничава , окончатељ ,, (Корен ове речи постоји у латинском језику а одатле је она прешла и сасвим се одомаћила у енглеском и самим тим у већини светских језика.) Такође, у општи говорни вокубулар улази и „Рамбо,,(First blood, 1982) Ова два израза су давно пре почетка грађанског рата кружила Балканом , извршила одређени утицај , ушла у пословицу и анегдоту и постала део новопечене „народне традиције,,(18) Постоји и трећа незаобилазна реч , реч руског порекла. Презиме једног Совјетског официра

постало је синоним за напознатију Јуришну пушку у историји - „Калашников,, познату и као „АК-47,, Зачудо , до почетка грађанског рата у Југославији , и поред чињенице да се у наоружању ЈНА већ деценијама налазила модификована , Југословенска верзија названа М-70Б1(19) мало ко је (осим људи којима је то посао , наравно)поменуто оружје повезивао са чувеним „Калашниковим,, тако често виђеним у „Рамбо филмовима,, Само зато што је моја радозналост сезала и у том правцу, знао сам да наша војна индустрија није тако инвентивна како је то настојала да прикаже дневна пропаганда преко масмедија или у школи , на часовима „одбране и заштите,,(20) У речник просечног грађанина реч „Калашников,, улази вероватно тек са „случајем Шпегел,,(21) Користећи незнање обичног човека , телевизија Београд говори о заплењеним „Калашниковима,, као о сасвим страном оружју , оружју које се први пут појављује у региону.Али вратимо се Шварценегеру (Schwarzeneger) у црној кожној јакни , са тамним наочарима , на мотоциклу.Велики плакатЈедан у излогу биоскопа у мом родном граду Зајечару.Други на зиду једне куће у варошици која се зове Даљ.Кућа је хрватска.Покушао сам да напишем песму на ту тему по повратку из рата.Задржао сам само прву реченицу: „Ово је рат људских терминатора....,,

ОВО ЈЕ РАТ ЉУДСКИХ ТЕРМИНАТОРА

ЦЕТИЊЕ

Јун 1991.Полажем пријемни испит на Цетињској ликовној академији(22) Као и на свим испитима те врсте , ту се налазе млади људи из целе земље.Њихови градови зову се Дубровник , Београд , Љубљана , Сарајево, Битољ...Практично то је -„Југославија у малом,,

По површини смеђег пак-папира , повлачим линије липовим угљеном пратећи контуре модела , смежуреног старчића који стоји на дрвеном подијуму.Ослоњена на зид је слика коју сам радио претходног дана (То је мртва природа - глинене крчаг , сивоплава драперија и талијански шлем у оном стању у ком обично срећемо плехане ислужене шпорете на ђубришту , рупичасте и црвене од рђе , танке попут картона.Педесет година је прошло од сверског рата-није ни чудо)Док стојим иза цртаће табле , проучавајући наог човека чији облик меморишем , до мене допире тихи разговор негде из „шуме,, старих и ољуштених штафелаја , који ми пролази ненаметљиво кроз свест.Нешто ме ипак привуче да за тренутак одбацам проблематику пропорција и помније послушнем разговор.Младић из Београда и девојка (мало место надомак Бара , Црна Гора) препричавају неки врло занимљив догађај (који је опет неко препричао њима)У питању је ауто који чека свог власника на неком паркингу.Потпуно „спљескан,, тенковским гусеницама.Прилазим ближе.Питам:„Где се то десило ?,, Прва ми је помисао - негде у иностранству.Блиски исток , Ирак , Палестина.Тако и формулишем следеће питање.„Не, не тамо.Словенија....,, каже девојка.Затим , ратоборно севајући очима , коментарише , сасвим гласно акцију војске , уживајући у изразима које најчешће користе фудбалски навијачи:

„Средиће их...Има да их растуримо...Тако им и треба,, итд.Њен саговорник се смешка.Девојка из Словеније која се налази у истој просторији али на њеном супротном крају , има извештај алиби да можда ништа и нечује од од свега , што показује ћутањем.Касније сам је чуо да каже:„Зашто нас нападају ? Ми никога не нападамо !,, Хрват из Дубровника , није рекао ни пре ни после ишта.Ћутао је , потпуно заклоњен масивном цртаћом таблом и марљиво градио мрежу линија.Чула се само шкрипа липовог угљена по папиру.

На перону железничке станице у Титограду(23) док ишчекујем воз који ће ме одвести кући , не примећујем неку посебну нервозу или панику код путника.У којој мери су они свесни да је почео грађански рат ? Не знам.Седим на клупи а до мене је човек средњих година , одсутног израза лица.У руци му је један од оних „цепних,, телевизора типа. СА810.Разговарам са њим о тренутној ситуацији , о којој немам појма јер сам за тих недељу дана на Цетињу , био практично искључен од свега , мислећи само на пријемни испит.Човек ми укратко објашњава ,упућује ме у невероватне вести које су до њега допрле и у које ни сам не може сасвим да поверује. За то време , у његовој шаши, на лилипутанском плавичастом екрану, промичу неки тамни обриси избраздани јаким статичким сметњама - можда колона цивилних возила , можда колона тенкова , ко ће га знати ? У сваком случају слике из Словеније видео сам тек по повратку кући.Тако сам потпуно случајно пропустио почетак првог правога рата на тлу Европе од завршетка Великог Светског (24)

НИШ - ЕКСПРЕС

БУЂЕЊЕ

Не знам када сам написао своју прву SF причу али је то било јако рано , још у нижим разредима основне школеЈедна , иначе незавршена прича , ми је сада посебно занимљива.Имао сам седамнаест година када сам инспирисан романима попут „The Death of Grass „ чији је аутор Британац Џон Кристофер (John Christopher) покушао да на папиру створим један , како сам тада мислио , прилично невероватан сценарио. У тој причи која је остала без назива и расплета , ја сам у ствари предвидео један будући рат - рат у Југославији...

У два сата ноћу , доносилац позива је „налегао,, на звоно.Те ноћи легао сам касно.Пратио сам „BBC World Service,, (25) и поставио импрегнирано платно на штафелај.Спавао сам или дремао тек један и по сат, када ме продорни звук у правом смислу речи „убо,, право у срце (и тамо остао да вибрира)Мој отац је први изашао у ходник а ја сам и даље „спавао,,Кроз затворена врата своје собе чуо сам гласове.Предосетио сам одмах да је нешто са мном у вези.У полу-паници која је код њега избијала увек у присуству униформисаног лица , он је и не прочитавши коме је позив намењен ,потписао дотични документ својим

именом (знам да сам одувек мрзео ту његову особину која се граничила са сервилношћу.У његовим ћелијама није било побуне.То је било изнад његове моћи)Када сам отворио врата своје собе ,спазио сам малог , жгољавог чичицу са великим ушима и батеријском лампом.Гледао ме сажаљиво , некако са саучешћем.Неспоразум је био разрешен , позив је био за мене и прво што сам чуо из очевих уста било је :„Одмах се спремај.Већ ти штопују време !,,Добар грађанин.Савестан грађанин.Увек на услузи систему.Један део мене се повиновао и потиштено предао некоме или нечему у руке.Онај други је увређен , зарежао.Могоа је да прочита позив , да слаже да нисам у стану или нешто слично.Могоа сам да му опростим недостатак маште али недостатак жеље да ме спасе од изручења машинерији система то не !Моја мајка је приставила лонче за кафу док сам се облачио.Униформу нисам имао јер је нисам ни задужио(26)Прошле су две године од мог доласка из армије.Нисам очекивао(као што то обично и бива) да ћу се тако брзо опет наћи у сиво-маслинастој кошуљи (Скраћено - „СМБ,,) Псовао сам везујући пертле на патикама- мислили су да сам уплашен , а био сам љут , киван на цео свет.Колима смо пошли до касарне.

КАСАРНА

У три сата ујутру , улице града делују крајње пропало и туробно.У касарнама је тај утисак појачан , архитектуром војних зграда које као да су намерно тако осмишљене да „убију,, монотонијом , хладноћом и сивилом.Казнено-поправни домови , многе школе и болнице поседују често истоветне фасаде.Сличност по

свему судећи није случајна (Једном сам написао : „Школа је фабрика за програмирање људи и њихово успешно уклапање у систем.Затвор је фабрика за репрограмирање људи чији је програм погрешан , застарео или из неког другог разлога не одговара систему.Конц-лагер је фабрика за физичко уништавање људи чији се програм не да исправити или је репрограмирање преспоро и не обећава „) Касарна је у ствари нешто између школе и затвора.Рукујем се с оцем и крећем према капији Ја сам на покретној траци.

НИШ

Из касарне су нас стотинак „спаковали,, у два аутобуса и упутили на адресу гарнизона у Нишу (27) Било је у том „пакету,, ветерана „около-наоколо,, вежби , који су препричавали ловачке сторије , што је представљало гимнастику за опуштање нерава , као и ћутљивих , забринутих или чак равнодушних лица , лица згужваних од умора и помирених са сопственом судбином.Махом радници , нешто правих сељака...све остало спада у класу раритета.Док посматрам Немачки концентрациони логор „Црвени крст,,(28) и зарђалу , изувијану бодљикаву жицу под првим зрацима сунца кроз мусава, прљава стакла аутобуса , шофер се окреће према нама и клима главом -„крај пута народе !,, Касарна и концентрациони лагер - музеј су одвојени само зидом.Дочекује нас велико спремање.Тенкисти држе моторе „осамдесетчетворки,, (29) упаљене.Чете пакују личну опремуЈедан део полигона је потпуно прекривен борбеним ранцима , транспортним врећама , шаторским крилима , шлемовима. „У сваком случају,, помислио сам „ овде су у питању маневри а не пар дана смуцања по брдима,, Добили смо храну.Прошао сам тог

дана без бријања (30) али сам морао на шишање.Униформе- не сасвим комплетне , купили смо са гомиле испред једног од магацина. Нисам нашао нарамнице обичног војника-узео сам десетарске (31) Тада сам први пут код неких војника видео такозване „плочице,,(Амерички маринци своје зову „псеће,,) које се носе око врата и служе за препознавање војника након његове погибије на бојном пољу.Већина војника их уопште није имала .Ове „плочице,, биле су у ствари металне кутијице , попут минијатурних табакера .Унутра-пар листића навоштене хартије са одштампаним рубрикама за личне податке.Примитивност и нефункционалност предмета су изазивали подсмех.Фабрика која је произвела , овај у рату ипак важан део опреме није уградила ни најпростији метални ланчић.Уместо ланчића , кроз рупице на врху кутијице , провлачио се обичан тањи канап.

ИШЧЕКИВАЊЕ

Неколико дана касније - већини постаје јасно да је :

- 1.Сгаар озбиљна.
- 2.Да има више везе са Хрватском него са било чим другим.
- 3.Да смо гадно намагарчени.

„Зналци,, су упорно тврдили да су у питању маневри на граници са Хрватском (32) код Оцака или Апатина.Известан број резервиста се након више дана неизвесности (а стекавши утисак да је неко

„заборавио,, да нас у потпуности и опреми и обавести - куда ми то , дођавола , идемо ?) самоорганизовао , и упутио код команданта касарне . Ствар је била негде на граници побуне а општи осећај нелагодности који је све то иницирао није био ни у ком случају без основа. Видели смо свакодневне одласке разних јединица и знали смо да и на нас долази ред. А нико од нас није још увек добио било какво оружје у руке. Зар да нас пошаљу ненаоружане , као овце на клање ? (Ма колико невероватно звучало - заиста је било неколико група резервиста који су послати на фронт без наоружања) Не сећам се више , како сам се и ја нашао у „делегацији,, која се обрела у просторијама команданта касарне „Стеван Синђелић,, (33) Командант је љубазно саслушао нашу групу , насмејао се , погладио своје бркове налик на турске и већ је издавао наређење којим је подела оружја постајала готова ствар. У року од пола сата били смо , како се то каже , под пуним наоружањем(34) Испоставило се да су пушке које смо тражили биле из неког разлога уредно спаковане у неколико цивилних камиона - хладњача. На моје олакшање ниједна није спадала у категорију полуаутоматског оружја. Приликом поделе оружја , високи Црногорац (иначе старији водник по чину) ми је поред аутоматске пушке дао у руке и њен бајонет (35) али без узице која спречава исклизнуће ножа у борби или прецизније приликом клања противника. „Ово ти неће требати,, рекао је , али се касније предомислио и пружио ми узицу. Што се пушке тиче - био сам одушевљен својом „играчком,, (као што сам већ напоменуо , у војсци сам имао полуаутоматску пушку) која је имала и лаки преклопни кундак (36) Оружје нас је све умирило као децу . Више није било протеста. Чекали смо на ред да пођемо. А колоне гусеничара и точкаша су свакодневно одлазиле. Прво тенкови и оклопни транспортери па возила остале намене.

ПОЛАЗАК

Цивилни аутобуси фирме „Ниш - експрес „ паркирани један иза другог , отворених врата чекају да прогутају још један људски товар(Пада ми на памет антологијска сцена из оног филма „Коса,, (Неаг) Милоша Формана . Додуше , тамо је превозно средство „ Hercules,, са четири моћне елисе али поента је - иста) Пре уласка у њихову спарну утробу , добијамо на лицу места , свако по стопедесет метака , уз упозорење да празан оквир (један од пет) буде у пушци. Док убацујем оквир у аутомат од некуд се појављује моја мајка. Није ми јасно како је ушла у круг касарне али је ту и грли ме. Примећујем да код ње осим бриге за мене , постоји и осећање поноса због мог одласка у рат. Осећам и разочарење и љутњу због тога. И поред тога што је крај мене , чини ми се да сам потпуно сам , јер ме не само држава , већ и они најрођенији прећутно и мирећи се с тим шаљу у рат. Шаролика маса света тиска се око ограде касарне. Много руку маше , мноштво радозналих очију прати сваки покрет. „Игра мечка,, чујем војника да каже.

КОНВОЈ

Змија састављена од аутобуса , камиона , ципова , тромо лежи на сунцу... Све то региструјем али као да ми не допире до свести. Аутоматску пушку држим ослоњену на колена. Кошуља ми се лепи од зноја , осећам је на кожи као гњецаву , влажну крпу. На прозорима нема завеса и сунце просто пали. Конвој стоји на пола пута између

Ниша и Београда. Пада ми на памет да могу једноставно да изађем из аутобуса и одем. У аутобусу нема официра или војне полиције. Али иако немам лисице на рукама постоје другачији окови (које опадам јасније него већина људи са којима путујем) а које и поред пуне свести о њиховом постојању не могу да раскинем. Они су уграђени дубоко у мени још у породици и школи , и ја сам , авај , само програмирана људска машина која „добровољно „ одлази на стратиште. Чак ме обузима и нека необјашњива радост , осећај лакоће и полета. Цивили машу из аутомобила у пролазу. Три раширена прста помаљају се кроз отворени прозор аутомобила(37) Шаљу нас на клање као гладијаторе , а несхватљиво јак ирационални талас поноса тресе сваког од нас у униформи. У том тренутку било ми је апсолутно јасно , видео сам енергију покретача. Схватио сам каква је сила бацала младе Немце или Русе у огањ последњег светског рата. Нешто од тога могао сам да изразим речима. Страх од понижења и одбачености ако покажу сопствени страх. Ишли су до краја радије него да дозволе да их презир друштва и сопствене породице дотуче. Али то је рационални део објашњења. Оне неисказано је у ствари најбитније. Пред очима ми је наједном блеснуо и чудан парадокс - убити у миру је злочин. Убити у рату зачудо није криминални чин. Чак добијеш и медаљу. Закључио сам да друштво не кажњава насилно узимање људског живота већ егоизам појединца који је то учинио зарад својих личних интереса. Уради то због интереса групе или друштва у целини - ето хероја с ловорикама. Ноћ је увелико пала када смо приспели на границу с Хрватском , само неколико километара од моста са звучним називом - „Мост Братства и Јединства,, (38) Још увек је било наде да га нећемо прећи.

ТЕНКОВИ НА МОСТУ БРАТСТВА И ЈЕДИНСТВА

Излазим напоље. Јесења топла ноћ је пуна електрицитета , због предстојеће олује , Месец пригушен тамним облацима а до мене стиже нешто јачи ветар од обичног поветарца који помера лишће и гранчице на друму. Ипак релативно је мирно и тихо изузев напона у нервима и онога у атмосфери. Некаквог боцкања на лицу , у грудима. Са обе стране друма на бледој месечини бели се дрворед топола. Два аутобуса са упаљеним светлима , пар камиона и један оклопни транспортер чекају нешто. Гледам напред у таму и наједном, с друге стране Дунава , који се не види у тами , на неодређеној , варљивој даљини , уочавам жуте тачкице сигналних ракета како споро падају. Присећам се онога што знам о тој ствари. Поседује мали падобран , вероватно не већи од џепне марамице. „Тако је близу а онај идиот (шофер) држи упаљена светла,, пролази ми кроз главу. Одлучујем да на своју руку празан оквир у аутоматској пушци заменим пуним. Један од резервиста полази за мојим примером. Већина војника се налази у неком расположењу каквим се одликују екскурзије или испраћаји у војску. Један део спава на својим седиштима , други слуша „народњаке,, на радију , двојица лројица напољу, пуше леђима наслоњени на аутобус. Неко прича о фудбалу („Црвена звезда,, је опет изгубила меч. Шта да се ради ?) Шофер израчунава колико је потрошио горива , и док то ради постаје свестан ЗВУКА. Људи прекидају разговор. Далеко брујање и шкрипа. Затим постаје грмљавина , звук налик дробљењу камена и звекету тешких ланаца. Аутобус се намах празни. И тада у општој пометњи дешава се оно што никога не оставља равнодушним...

Високо изнад наших глава БЛЕСАК - фарови или рефлектори. Лишће одува с пута некакав циновски вентилатор. Тенковска колона затресе земљу као дизел локомотива. Залепрша тробојка са равнокраким крстом и оцилима на куполи првог тенка. Силуета тенкисте (са усправљеном руком - три прста раширена у поздрав) пролети мрежњачом и нестаде у мраку...

Деловао је нестварно , некакав механизовани кентаур , осветљен одоздо као у документарним филмовима - журналима из Другог светског рата које прати она громогласна Вагнерова музика. Она до малочас , млитава маса људи крај пута , наједном се наоштри. Осетио сам слатку језу , длачице су биле наострешене на рукама и ногама. Шума руку се подиже одпоздрављајући тенкисти. „Србија,, проломи се „ Србија,, и „Сви, сви, сви...,, У тренутку је све било ту. Сцена „муњевитог рата,, (BLITZKRJEHN) коју сам видео само на екрану - улаз Немаца и Руса у Пољску , Јапанаца у Индокину , Руса у Немачку. И ја сам део историје овог часа док стојим тренутно захваћен (и поред унутрашњег отпора мог другог „ја,,) импулсом који шаље на барикаде и кроз минска поља. Тенкови су отишли а људи су остали зажарених образа и очију које цакле. Ођедном су сви били орни и пуни енергије. „Шта чекамо ? Шта чекамо?,,

(Много сати раније) Војвођанска равница. Конвој мирује. Десетак метара од аутопута је њива а на њој лубенице. Посматрам нешто необично. Барем половина резервиста изашавши из аутобуса и ципова , креће у том правцу са очигледном намером да проба укус тих лубеница. Шта је ту чудно ? Ништа , осим њиховог превише усаглашеног начина кретања због чега личе на лабави stroj . Већина наравно има бајонете. Убадају зреле лубенице врхом сечива. Нико не помишља на забране , на приватно власништво. У маси , када се осећају јаки , људи чине много тога што иначе не би урадили као појединци. А можда је ова реакција била неко колективно пражњење. Сурова игра одраслих која има улогу да припреми за неки сасвим озбиљни догађај у будућности ? Када сам о овој теми касније разговарао са младићем на седишту до мене , одмерио ме је непријатељски. Више никада нисмо ни о чему разговарали.

**ПОЉЕ / ИЛИ ЈОШ НЕШТО О ПСИХОЛОГИЈИ
МАСЕ /**

CROATIA ILI SILOM AGRESOR

ПРЕКО ЦРТЕ

Не знам ко је дао зелено светло за нокрет - углавном , ускоро смо били на мосту(ни дан данас ми није јасно зашто возач ,свестан да залазимо у ратну зону , није макар угасио светла у аутобусу)Радио-касетофон трешти.Турбо-фолк.Осветљени као новогодишња јелка прелазимо дуги мост преко Дунава(Мост, полувидљив у ноћној измаглици , местимично је осветљен жутим електричним светлом и нелагодно ме асоцира на „Twilight zone „)Појављују се цакови с песком.Митраљеска гнезда.Војна полиција или специјалне полицијске јединице са заштитним прслуцима.Почиње да ме хвата прва јача нервоза.Остављамо мост за собом и свуда око нас је мрки мрак.Напред у светлу фарова искрсавају аветињске куће без прозора.По неко мацје око сева из мрака зеленим огњем.Кроз прозор са моје десне стране на коме се кондензује влага , не видим ништа осим свог унезвереног лика.Да је светло у аутобусу угашено , стаклена површина се не би понашала попут огледала.„Гаси , мајсторе !„ вичем возачу покушавајући да нађачам звук мотора.„Шта је , синко ? Срце у пете ?

„-довикује ми човек за управљачем, при томе чудно заплићући језиком. Тада схватам да је пијан. Између мене и евентуалног снајперисте је стакло и танак лим. Осећам се као глинени голуб. Наш аутобус скреће десно на неасфалтиран пут, још један аутобус га прати. Камион и оклопни транспортер који су заједно са нама прешли мост настављају право. Почиње успон. Успевам да уочим бетонске стубове и жицу обраслу виновом лозом. Налазимо се усред огромног винограда (који је само део великог ердутског газдинства познатог по производњи квалитетног вина) Аутобус стаје крај оронулих зграда које у светлу фарова личе на руине. Скачем на влазно славонско тле и моје се очи сусрећу са продорним, тамним очима незнанца. Немам времена ни да се престрашим а четворо-петоро људи је већ крај мене. Њихов изглед је невероватан. Носе кожне јакне, ловачке ножеве и прастаро немачко аутоматско оружје (39) као да се у близини снима филм о Другом светском рату а они у њему играју улоге герилаца попут Четника или припадника Француског покрета отпора. Када сам се мало прибрао, пажљиво сам осмотрио необријана и од ко зна каквих недаћа и напора, потамнела лица. Били су гологлави и без икаквих ознака распознавања. И наизглед потпуно равнодушни. Је ли то био умор, опрезност или напросто досада већ одавно огрубелих ратника? Углавном, на нас нису обраћали неку посебну пажњу, чак су нерадо ступали и у контакт. Незнам ни да ли су чекали управо нас или су се ту затекли као обезбеђење оних оронулих зграда, у којима се можда нешто за њих важно налазило. Возач је са њима разменио неке информације. Од њега потом сазнајемо да ноћас спавамо у аутобусу јер он не зна куда даље. Чека инструкције. Док он објашњава тренутну ситуацију постајем свестан једне застрашујуће могућности-шта ако ови типови у кожним јакнама уопште нису „наши,, ?

У питању је поверење на реч...Видео сам себе на земљи и тела мојих другова у различитим позама смртне агоније, разбацана унаоколо попут крпених лутака. Тако лако! А ко ми уопште гарантује да се то неће десити сваког часа?

Покушавам да заспим на седишту у аутобусу али сам као на иглама. Врућина, смрад, заједно са напетим нервима чине своје. Ипак, успевам да задремам на кратко, колико да доживим ужасан, непрекидан сан о човеку без лица који ми прилази с леђа. У његовој руци је блиставо сечиво и хвата ме левом руком за врат а десном... Вичем и усправљам се. Буљим не схватајући у човека до себе, који у полутами спава чврстим сном. Постајем свестан да ми је у рукама пушка. Откочена. Човек хрче несвестан да је његов живот могао да исчезне због нечије ноћне море. Отварам дрхтећи врата и удишем чист, хладни ваздух. Осврћем се. Готово нико од резервиста није будан. Нема стражара. Поред старог трактора, седе они необични ратници, пушећи и разговарајући о неким само њима знаним стварима.

МОЈ ПРВИ УЛАЗАК У ДАЉ

Сео сам на одбачену гуму неке пољпривредне машине. Знао сам да је поноћ већ одавно прошла. Ноћ је

била без месечине , небо потпуно црно.Ниједна звезда се није видела.Ослушкивао сам.Не сећам се више , да ли сам те прве ноћи на Хрватској територији чуо далеке звуке рата , толико налик грмљавини пред непогоду.Али зато сам након неког времена зачуо сасвим јасно звук мотора неког возила . Тај звук се очигледно приближавао . Недуго потом , аутомобил са искљученим светлима се брекћући попео уз брдо.Њиме је дошао младић у blooуeans јакни , наоружан „Магнумом,, По начину на који је дочекан од стране оних чудних типова у кожној гардероби , рекло би се - стари знанац.Поздравивши већ поменућу групу кратким и одсечним покретом руке , упутио се кућици од бетонских блокова у којој је (тек сам тада то приметио) попут мачке прела нека машина.Пошто ми нико није ништа бранио ,пришао сам и кроз одшкринута врата у полутами , угледао велику пумпу за воду и електрични генератор.Младић је прегледао уређај шарајући снопом батеријске лампе по цевима и прекидачима.Поздравио сам га и питао одакле је.Рекао је да је из Даља.Сазнао сам да до тамо нема више од пет километара.Када данас размишљам о тој ноћи питам се шта ми је било у глави , какви су ме то чудни ирационални пориви охрабрили да готово без размишљања упитам овог човека - да ли може да ме повезе до Даља ? Зашто сам то урадио - ја који никад нисам волео ризик било које врсте ? Немам прави одговор и у тој ствари признајем да неразумем довољно себе.Мислим да ми је у том часу био потребан неки „ вентил,, јер сам био под великим унутрашњим притиском , а тај притисак је условљавала неизвесност и осећај да од поласка у рат нисам више контролисао сопствену судбину.Према томе , ово је могао бити некакав покушај бекства од те неизвесности мада све то баш и не звучи логично јер на тај начин нисам бежао из ратне зоне него сам се ,напротив , њој још више приближавао.Али ни ратом не управља разум и

логика.Рат је стихија.Подсећа на теорију хаоса и на фрактале.Момак у blooуeans јакни је без узбуђења, пристао на мој предлог.Пошао сам лако обучен - без шлема , ветровке , борбеног ранца. Само у џемперу. Био сам довољно разуман да понесем барем „Калашников,, али без резервне муниције, само са једним оквиром од тридесет метака који се налазио у пушци.Човек са којим сам путовао је изгледао као десперадо , са једном руком на волану и другом положеном преко масивног револвера на седишту.До тада је „Магнум,, за мене био исечак из часописа.Оружје које се виђа само у филмовима типа „Dirty Harry ,, Једном речју - мисаона именица.На неки начин деловао ми је моћније и од аутоматске пушке.Никада нисам путовао ни у потпуном мраку , искључених фарова , аутопутем који је чист од возила . То ми се допало.Осетио сам слободу.Нема саобраћајних прописа.Нема ограничења. Сабласно осветљен месечином , друм и кола која јуре по њему као да се налазе у неком другом , паралелном свету.А онда барикаде.Два старца са ловачким пушкама.Образа румених од ракије.Пропуштају.Мало даље још једна барикада.Онда Даљ(40) Даљ у замрачењу.Полицијски час на снази.Младић ми показује на ручни сат- два и тридесет ујутру.Свраћамо његовој кући.Чисти ме кафом.Разговарамо.Непријатан мирис шири се из замрзивача који дуго није радио.У Даљу нема струје.На кухињском столу гори стари фењер.Показује ми кутију шибица са грбом НДН(41) коју је узео од заробљеног Хрватског војника.Поклања ми је као

сувенир.Читам:„Тшз is copied from the original box of matches from independence state of Croatia.Printed in Australia.“СхВаТаМ овај поклон и као неко знамење , неку само мени важну медаљу за смелост.Од целе групе резервиста са којом сам приспео у Хрватску , ја сам

први ушао у Даљ у време полицијског часа.А већ нешто пре сванућа био сам опет у њиховом друштву(42)

ПОГЛЕД НА...

Сунце лагано суши жуто славонско блато. Са узвишења н и коме се налазим поглед пуца на велику равницу. Чини се д и посматрам дно циновске тепсије. Видим Даљ и препознатљиви црквени торањ у његовом центру, не већи о и палца. Могу да пружим руку испред очију и замишљам как > померам ту макетицу. Иза насе-ља, кукурузна поља сежу д > тамне линије хоризонта под пространим небом бе\$ облачка (утисак мало оне-спокојавајући за човека одрасло - у брдовитом подручју) иза те линије налазе се Трпиња , Бршadin и Вуковар. Спарно преподне је тихо ако се изузм; далеко бубњање артиљерије, помешано са зујањем буба (4) Прва линија фронта је иетнаест километара одавде. До с се тако досађујем однекуд се појављује курир. Он доноси наређење о покрету. Каже да је интендантски логор само двеста метара удаљен од нас. Налази се на вишој коти него што је наша па то значи тегљење пуне транс-портне вреће, ранца, ашова, пушке и „рап-а,, уз брдо.

ОДЛАЗАК НА ПРВУ ЛИНИЈУ

(Неколико дана касније) Уграбио сам прилику када је камион са пошиликом хране полазио у правцу Трпиње (44) Седећи на сандуцима под цирадом која лепрша на ветру, посматрам велику равницу сада из сасвим друге перспективе (као мрав који силази са свог купас-тог мравињака и упућује се пољем по маркираној мрављој стази). Кашљем, не могу да дођем до даха од љуте прашине која покрива шлем, лице, руке, оружје слојем жућкастог брашна. Како се приближавмо одре-дишту, далека тутњава постаје прасак. Звук је врло сличан удару грома с том разликом што експлозија која се деси рецимо, на пар километара од вас звучи као удар грома,, на пар стотина метара. Прво што видим на уласку у Трпињу су тенкови и то укопани (у низу са цевима окренутим према кукурузном пољу пред нама) и стубови густог, црног дима који изгледају јако близу, али то у ствари горе куће на другом крају села. Иза тенкова налази се мала чистина са расутим сандуцима муниције, прљавим брадатим војницима који погурени поред малих камиона за снабдевање, истоварују пакете и алуминијумске сандуке (за хлеб) и полу покривених рупа у земљи ископаних ваљда да послуже као зему-нице. У оштром контрасту са на брзину ископаним местима за боравак су простране вишеспратне куће у близини. На тераси једне куће седи баба и плете.

Продужујемо према Боботи и Вери. Укључен је радио (изборио сам се за место у кабинџи) и из звучника допире поред крчања и глас спикера који преноси заседање скупштине (питама се да ли експлозије граната могу да ометају радио пријем, али одбацујем ову идеју као смешну). Пролазимо поред територијалаца који на прву линију одлазе пони-бициклама, поред возила у коме без покрета дрежде неки мрачни типови, крај оклопног транспортера на коме се сунча војник. Сасвим случајно уочавам на земљи,

зелену жицу пољског теле-фона која тече паралелно са друмом. Са радија допире нови глас. У неверици слушам расправу која се води у Београдској скупштини о будућем државном грбу (Овде је реч о грбу будуће Савезне Републике Југославије - вештачке Милошевићеве творевине која ће се састојати од само две преостале републике СФРЈ, Србије и Црне горе и која ће такође нестати одласком Црне горе) О германском и византијском орлу. Хвата ме бес. Расправљају о грбу у оваквом тренутку! О грбу! И ја сам за то да симболи једне пропале иде-ологије, њени крвави пентаграми, бакље и сва она гвожђурија од српова и чекића оду одакле су и дошли, али скупштина која разглаба о таквом питању у најкритичнијем часу за нацију је обичан циркус. Хрвати и Словенци су прво рашчистили то питање па ушли у рат. Тако су простим маркетиншким триком побољшали у свету већ изграђени имиџ о малим анти-комунистички опредељеним нацијама које ратују против великог бољшевичког завојевача („Погледајте, они носе петокраке! Снимили сте? У реду.,,)

СТАЊЕ У ЛОГОРУ НАРЕДНИХ ДАНА

Камиони цистерне свакодневно одлазе до Апатина и враћају се напуњене водом. Пољске кухиње раде пуном паром. Један „активни,, војник је испалио метак у ваздух, грешком. Током ноћи повремено се виде у правцу Вуковара пожари. Пожар који сам ја пос-матрао и који је на тој даљини личио на наранџасто -црвени пламен упаљача, трајао је сатима. Понекад је све изгледало као нестварна представа, авантура, излет. Страх је постојао само на подсвесном нивоу. У сновима рецимо.

КОМАНДИР СТРАЖЕ

Поручник („главни,, интендантског вода) човек пред пензијом, иначе Македонац, одређује ме за командира страже. Мене је срамота да признам да у ствари нисам десетар (већ сам и себе убедио у то да сам некакав каплар) зато климам главом и преузимам дужност о којој мало знам. Добијам и заменика. У одређено време будим стражаре и спроводим их до стражарског места. Све ово ме чини нервозним. Стражар звани Брица (што је уједно и његова професија) је „лелујав,,. Једино он захтева целу процедуру до краја , лозинку и одзив , иначе... Од заменика чујем да је пар пута „било за длаку,,. Страх ме је тог човека, док прилазим његовом стражарском месту (на коме га ретко налазим јер често мења положај). Очи су му црвене и делују помало избежумљено. „Брицо, хоћеш да од поручника тражим да те скину са списка?,, покушавам да решим горући проблем. Његов поглед и израз лица ме подсећају на нешто непредвидљиво и нестално, вучје. (Вук у београдском зоолошком врту са својим агресивним, нервозним кретњама ме је толико подсетио на овог човека, по повратку из рата , да сам и нехотице помислио „Брица!,,). „Нема потребе, Чича,, каже „могу ја... али кад прилазиш, обавезно лозинку...,,. Дешавају се и овакве ствари. Заменик ме буди после поноћи, отварам очи и у полу сну не познавши његово лице (осветљено одоздо батеријском лампом , што заиста делује аветињски) истрчавам из шатора престашен. Ипак нисам био дуго командир страже. Поручник ме ухватио на спавању. Затим је хтео да ме ражалује али је откривши да нисам десетар могао само да ме јавно „раскринка,,.

ЖЕНА НА МЕРДЕВИНАМА

Лежим у шатору, дремајући. На једном звук који сам до тада имао прилике да чујем само на стрелишту -пара тишину. Звиждук, па још један, високо горе изнад платненог крова. Док истрчавам, одјекују хици из аутомата нашег стражара. Један празан транспортер је у близини (посадаје отишла на ручак). Улазим унутра и окрећем куполу на ону страну на коју стражар пуца. Гледам кроз увеличавајућу оптику нишана. Уоквирена нишанским крстом беласа се кућа са зеленим прозорским рамом. Поред ње помоћна зграда. Једна жена стојећи на мердевинама учвршћује штипаљкама веш, који виси на затегнутом канапу. Меци су могли да прозује изнад ње. Стражар је пуцао рефлексно, без циљања, у правцу одакле је мислио да долази претња. Ко је испалио она два метка остало је неразјашњено.

AERNOUT VAN LYNDEN

Трочлана екипа „ Sky News „ - а банула је у логор белим голфом. Новинар, камерман и „тонац,.. Овом првом касније сам сазнао име. Aernout Van Lynden (45)Постојао је и четврти члан, преводилац (ТВ Београд). Британци су судећи по понашању, себе доживљавали као експедицију Џемса Кука међу Аустралијским Аборицинима. Држали су се на дистанци , супериорно, и нису узели из руку „неуких,, домородаца понуђено (посебно за њих убрано) грожђе. Нису ни мало одступали од свог возног реда. Камерман је поставио опрему, радећи то потпуно усресређено, гледајући преда се и невидећи никог. На LCD екрану је осмотрио груби, дрвени сто, прекривен крупним, тамним гроздовима и прилике за столом. То је мало подсећало на Тајну вечеру. У средини, очигледно високи официр, човек велике главе, са брковима, а са његове леве и десне стране, „апостоли,, - нижи по рангу и моћима. Van Lynden поставља питања на

свом језику која кроз уста преводиоца излећу на српском. Људи за столом одговарају, стидљиво се смешкајући. Одговори сасвим шематски, као научени. Мотам се око Британског новинара и нешто му кажем (на свом или његовом језику? Не знам). Осмотри ме само секунд, радознало. Тог тренутка нека половична комуникација би успостављена - и згасну. Окрећем се и видим камермана док се припрема да сними двојицу стражара. Они лешкаре на врећама с песком, пушке су наслонене на џакове. Камерман гестикулацијом показује да је незадовољан. Мало касније их „уводи у ред,.. Стоје усправно, одлучно, са пушкама подигнутим у вис, у „Рамбо стилу,.. Ова слика вероватно, иде преко сателита са натписом „ Serbian aggressors in Croatia „ По доласку кући сазнајем да је и моје лице обишло свет (стојим у реду испред казана, са порцијом у руци). Осећам се чудно док размишљам о снимку који гледа некакав хонгконшки банкар или домаћица из Камбере.

ДАЉ

RADIOKIUNG

Камионима улазимо у Даљ (логор је расформиран). Становници изгледају орасположени нашим доласком (мада ту и тамо заискри и понеки мрачан поглед. Волео бих да знам - ко су ти људи?). Док чекамо на раскрсници због краћег застоја на челу колоне, прилази мештанин, пита одакле смо и потом каже: „Ако будете на првој линији, немојте да оклевате. Наши (тер-иторијалци) све чисте. Онај руке у зрак, наши бомбу..... У почетку је место нашег боравка била делимично руинирана приземна кућа (46) Тада сам први пут слушао емисије „Српског слободног радија,.. Била је то мешавина лоше темпиране пропаганде и новокомповане народне музике. Када сам чуо дует браће Бајић како извија („... јао, Швабо Геншеру,,) схватио сам да је рат дефинитивно изгубљен. Увек сам померао скалу према Београдској „202,,-ојци (47) или радио Осјеку који је осим перфидне, заиста подмукле пропаганде емитовао и добру музику, рок или чак класику. Мештани су нас звали на „кафицу,, иако сами нису имали довољно сред-става за живот (48) Једном приликом сам чуо причу старије жене о сестри и брату из Даља, обоје у редовима „ZNG,, (Хрвати су своје оружане снаге у зачетку , називали „Збор националне гарде,, отуда наведена скраћеница) Имали су наводно

амбулантна кола са свим потребним за узимање крви. Крв су узимали од заробљених Срба и продавали је.

Уследило је пресељење. Добијамо на,, употребу двоспратну новоизграђену кућу са помоћним зградама, великим бетонираним двориштем, бунаром, баштом. Кућа је хрватска. Власници су давно побегли. Територијалци кажу да су били „зенге,, сви од реда, да је на крову било снајперско гнездо а у кући муниција и експлозив. Капија дворишта је од метала. Обијена је аутоматским оружјем, аутоматом из Другог светског рата типа „Thompson,,. На земљи леже кратке чауре. Година производње 1945. Муниција из Другог светског рата убија и данас. И врата куће обијена на исти начин. Унутрашњост куће је празна, изузев великог брачног кревета у приземљу и озидане каде са бојлером. Већину ствари је покупило локално становништво. Степеницама украшеним мермерним плочама пењем се на кров. Тамо недостаје пар црепова, на поду су картонске кутије за муницију и згужване пак-лице цигарета. На малом прозору - рупа од метка и паучинаста мрежа пукотина.

Спавамо на подметачима (сунђер обложен гумом, дебљине шест, седам центиметара), положеним на голи бетон. Негде успевам ипак да нађем нов мебло душек. Када пада киша, са плафона ту и тамо цури. Подмећемо кофе и лаворе, чак и шлемове. Имамо војни генератор за струју тако да пар сати дневно ради портабл ТВ. Често, гледајући информативне емисије београдске телевизије, не схватамо о чему то они причају. „Артиљерија је заћутала на Вуковарском фронту. У току је затишје...,“ каже спикер а сеизмички таласи путују испод пода, стакла звече као да је у близини каменолом. Али чак и када докази нису очигледни језик ТВ водитеља је неразумљив и тако нама,

са ове стране црте, људи „преко,, изгледају као лудаци, компликовани, неискрени, извештачени, убеђени у потпуности у исправност сопственог мишљења. А они ово овде називају лудницом, овде где су ствари много једноставније, мање прикривене, мање лажне и све се своди на најелементарнију битку за голи живот, на праисконско, ани-мално - „уби или ћеш бити убијен,, на црно-белу поделу без нијанси. Људи на овој страни зраче чистом, огољеном искром живота јер их непосредно присуство смрти обнавља, регенерише. Осећао сам и сам, као никада пре, да сам жив, поштујући сваки тренутак, задовољан што сам још на ногама и дишем.

Иза куће неко је на буњишту нашао уложак америчког шлема (49) који је носила нека глава из хрватског МУП-а (Хрватска полиција) То је нека врста фурнира који обликом прати облик челичне касике за коју је у нормалним околностима и причвршћен, нитнама. Војници овим „пленом,, играју фудбал. „Од чега се Хрвати штите оваквим шлемом, од дијабола,,? Питам, смешкајући се, Перу (Пера Детлић - Woody woodpecker , је такав надимак добио због изузетно дугог и оштрог носа. Пера је активни војник ЈНА, Хрват, родом из места у коме сам ја био у армији, Шибеника. Покушавао је да побегне кући још у Нишу /„Одвратан град,, рекао ми је „велики а ружан, затворен. Оријенталан,, / али су га ухватили код Херцег Новог). „Чича, то је од неког плаћеника,,. Јеси видео на „Дневнику,, (Главна информативна емисија телевизије Београд) оне што носи „Црна легија,,? (Хрватска јединица , нека врста „ескадрона смрти,, препознатљива по црним униформама и оружју офарбаном у црно) Они су добри. „Кевлар је права ствар,, каже Пера. „Није!,, умеша се Турчин (прави правцати, из Македоније, са плавом косом и носом као турска сабља) „Ови су најбољи- „наши,, (куцка се по шлему) „Какви „наши,, ... Па ти си Турчин,,

боцка Пера. „Јесам, али служим у ЈНА, то је моја војска,, нимало поколебан одвраћа онај други. „Да можеш да бираш, у коју војску би отишао, Хрватску или Српску?,, безазлено га пита приморац. „Српску!,, одговара Турчин.

GO HOME ČETNIK

Слушам радио Осјек. Радио станица емитује,, срцепарајућу,, причу неког чувара зоолошког врта који се жали на нехуманост „ћетнићког зракопловства,, које „бомбардира,, недужне животиње. Спикер повремено даје најновије вести о покрету трупа „Југо-солдатеске,,: „Колона од пет четничких тенкова креће се на север у правцу ... Обавјест часницима Збора националне гарде за подручје... о покрету агресорске -окупационе југо-армије за околицу ..., итд. Понекад чујем и ово: „Војници Југо-армије, ово није ваш рат.Напустите своје јединице и вратите се својим домовима.Вас су силом послали против Хрватског пучанства, комунистичко-србо-четнички генерали..., Ово да су ме силом и на превару послали - то стоји, али стоји и то да нико од мојих предака, у рату (колико је мени познато) није дезертирао. Никада нисам бежао ни са часова ушколи, иако сам у књижици имао уписану целу скалу успеха од одличног до недовољног (сећам се изјаве нашег суседа у згради који је често навраћао у наш стан, пре мог одласка у војску: „Он тамо неће да издржи ни три дана.,,). Пошто сам „књишки молац,, морао сам нажалост да се доказујем и више него други (а опет када дођеш кући гледају те са сумњом: „Ма,

био си у рату, ђавола...,) и дезертерство је остало привилегија других.

Не кајем се. Сада и ја могу, с правом, да „попујем,, о рату (50)

ENTER SANDMAN

Радио Осјек понекад „полуди,, дајући сваких петнаест минута сигнал за „зрачну опасност,, („Ескадрила зракоплова Југо-солдатеске, ракетирала је творницу ... један агресорски „МИГ,, избацио је касетну бомбу забрањену Женевском конвенцијом, што је очит пример ..., итд. итд. итд.). Радио који имам је на батерије и недовољно се чује а ипак „суседи,, до малопре наиз-глед мирни у својим двориштима, долазе забринути, да се распитају какав је аларм у питању. Мора да су им живци сваког дана натегнути до кидања када хватају звуке на граници чујности. Померама скалу. Избор за хит „202,,. Чудно је то. Овде се гине а тамо бирају хит. Слушам глас и мелодију из једног другог света. „„Metallica,, „ каже водитељ програма „Enter Sandman,, Овде би већина да слуша народњаке,, Звук хеви метала ме подиже. Ова песма је била присутна на радију често, током читавог мог боравка у Славонији. Постала је нека врста ратне химне, и „вртела се,, и на нашим и на Хрватским станицама(51)

ПРИЧЕ СПЕЦИЈАЛАЦА

Са камионом који допрема храну, стижу однекуда и два „специјалца,,. Препознатљиве камуфлажне униформе (у

оно време, на почетку рата - новина), прљаве, похабане. Лица уморна и зарасла у браду. Окупљамо се у њиховој близини (слика која се не мења већ хиљадама година - млади ратници, „почетници,, чекају причу старих вукова, ловаца на „живо месо,,) „Ко ће ово после нас да чисти, жалосна му мајка,, каже један од њих, подижући са ранца, рђом већ нагрижену пушку. Други се шкрто смеје, пуши, одбијајући са задовољством колуте дима. „Гадно момци,, каже нам. „Причај, како јетамо,, тражи неко од нас. Уместо приче специјалац узврати: „Ево једног теста за тебе. Ти си у Митници. Крш, лом, горе куће. Прст ти на окидачу и крећеш се улицом. Одједном истрчава жена са бебом у наручју. Шта радиш?,, „Вичем - СТОЈ!,, одврати војник. „Али она не стаје,, наставља специјалац „Шта радиш?,, Војник се збуни. „Пуцаш!,, каже специјалац „Пуцаш!,, „Али зашто? То је жена са дететом?,, запрепашћено пита војник. „Одакле знаш, да је жена са дететом? Можда је „зенга,, са експлозивом? Лутка пуњена „пластикањцем,,? Или права беба са мином у пеленама?,, Размишљао сам касније, данима о овом „тесту,,. Да ли бих пао или прошао? И шта је уопште у свему томе „пад,, а шта „успех,,? Али то је већ оптерећење једног другог света, склоног моралисању. Овде је преживљавање једина права етика. Значи, пуцати?

РЕФЛЕКТОР НА ПУШЦИ

УДаљује већица добта пришку да стражари(52). Ако не рачунам првих недељу дана, није било дана да нисам (по два путау истом дану) био на стражарско месту. Тојеједно од најстрашијих искустава које носим из рата. Налазимо се на крају насеља, близу кукурузних поља која су одлична за прикрадање и ноћу делују застрашујуће док шуште на ветру. Оно најгоре су мачке. И пси. (Од добровољаца који

„чисте,, села у близини Вуковара, чујем да прво то ураде са домаћим животињама, да би на тај начин елиминисали сваки други шум осим људског) Пуцкетање гранчица, шушкање док тумарају је некада звучало језиво идентично људском ходу и тада ми се стезао прст на обарачу готово рефлексно (а нерве ништа боље не кида, од неизвесности, од сталног преиспитивања одлуке „пуцам или не,,? И тако из ноћи у.ноћ). Да не помињем ужасан осећај који те натера да „опипаш сопствени врат,,. Када сам био на ноћној стражи са Јагодинцем (активни војник, четири или пет година млађи од мене) изводили смо следећу ствар: када би зачули необичан шум, ја бих укључио ваљкасту батеријску лампу причвршћену лепљивом траком на цев аутомата и онда бих ушао у „кукурузни честар,, претражујући док ме је он „покривао,,. То смо понављали више пута, мењајући улоге све у циљу разбијања (53) страха (и како то понекад бива, само пуки делић секунде је довољан да спасе ситуацију или доведе до потпуне катастрофе). Ево „граничне ситуације,, - наш стражар, сувише глуп или можда чак и пијан, пришао ми је, напустивши своје стражарско место на 'сасвим другој страни куће, из правца из кога уопште нисам очекивао било кога. Израз „коса ми се дигла на глави,, постао ми је сасвим јасан у том тренутку, када сам крајичком ока, спазио на месечини, кретање униформисаног, наоружаног човека. Из грла ми је излетело једно „Ааахх,, потегао сам пушку (увек откочену на стражи и на рафалној паљби) „Еј , извини, имаш цигару?,, зачух тада (Каква глупост - а ја чак и не пушим !)

Често се у Даљу ноћу чула пуцњава (због мачака или пијанства). Водник (активни) и његов помоћник цивил (такозвано „грађанско лице на служби у ЈНА,,) су једном у пијаном стању пуцали из аутомата, у соби претвореној у магацин, у приземљу куће. Качкаваљ је постао швајцарски сир. Пуцали су и у плафон (а одмах изнад спавамо у својим

спаваћим врећама - ја, Турчин, Булдожер, Драјинац и Цери). Поручник је прећутно прешао преко свега. Ион је имао своје проблеме. Страх да погине пре пензије, и зато готово никада ноћу није обилазио страже, а и пишао је кроз прозор. Сва тројица су почела свој радни стаж у време мира, није их тада плашила могућност да су обавезни ако затреба да ставе главе у торбу у евентуалном рату, јер су „знали,, да рата неће ни бити, а плате су сасвим солидне, па и приви-легије, повластице и слично. Уместо да буду чвршћи од самих војника, лечили су сопствени страх „брљом,,. Њихова несхватљива малодушност ме је благо речено, разочарала. Све је „мирисало,, на издају. (Да ли је судбина сваке стајаће војске на територији Југославије, да се на први звук рата распадне, остављајући народу једину могућу варијанту - да се брани сам герилским ратовањем? Чему онда сва сила утрошених војних буџета, високе војне академије, добре плате и бенефиције? Мислим да је евидентна велика сличност између судбина војске Краљевине Југославије и ЈНА)

ТРОТИЛ

/

Из досаде одлазимо у празне хрватске куће, тражећи књиге, часописе, стрипове - било шта за читање. Кућа у којој до тада нисам био, из неког разлога, изгледа ми онеспикојавајуће. Зовем Драјинца (високи момак из истоименог места, увек на стражи у пару са Церијем, хрватом из Винковаца, најнижим човеком у јединици, иначе обућарским шегртом) и улазимо у двориште полако, крећући се уза зид, са пушкама напред, један иза другог. Обилазимо кућу док ме он покрива, гаражу, шупу. Налазимо

свежањ пожутелих дечјих часописа Које издаје католичка црква, нешто као Ватикански „Тик - так,, . Ништа. Идемо у кућу. Метална врата са мутним стаклом. Гурам их ногом са стране. Шкрипе. Улазимо. Чизме крцкају по стаклу поломљеног огледала. Док се крећем делимично замраченим ход-ником, први пут сам у прилици да осетим, праву разлику између привремено ненастањене куће, чији су власници отишли на вишенедељни одмор, рецимо, и сасвим напуштене куће. Сама зграда, релативно очувана, без сломљених прозора, са читавим кровом, споља делује готово нормално. Али унутра прво региструјем, слаб али неизбрисив мирис који је комбинација устајалог ваздуха, покварене зимнице, бајатог хлеба, старих паста за зубе и влагом испуњеног намештаја, фотеља и кревета са нераспремљеном постељином. Облик ствари је знан - плакари, судопера, тањери и чаше али у њима има нешто од оне крутости коју поседују експонати у музеју. Као да је све срасло с подом, залепило се и пустило корен. У спаваћој соби, наше блатњаве чизмегазе преко разбацаног веша и женских хулахоп чарапа које се лепе за крампоне. Чујем Драјинца како дише иоред мене. Ни њему се не свиђа овде. Поред кревета је приручна библиотека. Андрић, једна ликовна енциклопедија и пар романа Марсела Пруста (54) Андрића не волим да читам а од Пруста нисам читао ништа, тако да не знам да ли да га понесем. Док листам књиге поглед ми се зауставља на паркету. Нешто величине сапуна за рибање, облепљено смеђом лепљивом траком каква се користи за паковање робе. Не прилазим и не померам. Драјинац одлази да позове неког. Мало касније долази у друштву Циге, резерviste (он је у восци имао посла са експлозивом, управо зато и не могу да схватим његов поступак). Он прилази и подиже ствар с пода, загледа и каже: „Тротил. Упаљач „М-8,, - и ништа сложеније од тога.

Територијалци су зачуђени. „Претресли смо ту кућу више пута, а овамо тротил? Одакле?„, кажу.

ИК1981

То је натпис на чаури јединог метка кога сам испалио у рату, и то грешком. Након чишћења „ бебице„ (како сам звао своју пушку) рутинска провера, репетирање и повлачење ороза. Много пута сам то већ урадио, ствар аутоматска - повлачење ручице затварача, кочница из положаја „укочено„, у положај „јединачна паљба и ороз. Када сам дошао себи од шока, у празној соби, испуњеној плавичастим, опорим димом, схватио сам да нисам скинуо оквир. Тако сам убацио метак у цев. Са плафона на коме се указала рупа у дрвеној ламперији, по мени пада фина бела прашина.Поручник ми је одузео аутомат и дао га капетану (резервисти) а мени је остала капетанова ислуаутоматска пушка без муниције. Тако сам за стражу морао да позајмљујем (!) аутомате од других војника. Тог дана када ми је пушка одузета, поручник ми је рекао, прво - да треба да платим метак од плате коју добијам (?) а друго - да ће ми пуцати у потиљак ако из нехата неког раним или убијем (пало ми је на памет да бих вероватно у таквој ситуацији, ја пре убио њега него он мене) и треће - дао ми је три сата времена да одлучим да ли ћу да приступим добровољцима који „чисте„ Вуковар. У том случају добијам свој аутомат и сто педесет метака и више нисам у саставу интендантског вода. Размишљао сам заиста три сата. Авантуризам је био једини разлог који ме је вукао на ту страну али је био недовољан. Циљеви овог рата нису били довољно јасни а Хрвате нисам мрзео. Да су запалили моју кућу, не бих имао ништа против, овако -

остао сам. Понекад ме ипак копка шта би се десило да сам... ?

ГЕНЕРАЛ

Генерал је (наводно) залутао тражећи команду гарнизона. Тог јутра сам са терасе спазио два ципа, како се заустављају испред стражарског места број један, поред кога се налази импровизована рампа. Војни полицајци (по свему судећи не обични војни полицајци, већ нека „специјална група„) су изашли први, наоружани необичним кратким аутоматским оружјем (са пригушивачима). Затим се појавио заставник са укљученим камкордером. Објектив камсре, усмерио је према вратима ципа. Прво се пајавио стомак импозантних размера а затим и сам генерал. Генерал с муком стаје на ноге, прилази и рукује се са стражарем, припаљује цигарету, пребројава рупе у зиду, вукући реп у облику заставника за собом. Питамо га зашто снима. „За интерну телевизију штаба треће војне области„, каже заставник. Неки војници питају генерала „Да ли смо у рату?„, (мислећи на чињеницу да смо сви добили позиве за војну вежбу). „Питајте Месића. Он је шеф државе...„, одговара генерал, лаконски (Стипе Месић , иначе Хрват је у том тренутку био председник СФРЈ)

„Нисам мислио да икога „кокнем„, у овом рату, али овог бих стварно „кокнуо„, - процедио је кроз зубе један резервиста, по генераловом одласку, изрекавши тако оно што је већини било на уму.

ДОБРОВОЉЦИ

Официр за безбедност (резервиста) који одржава везу са командом и на кога су војници вршили највећи притисак да сазна датум одласка из Хрватске, одржао је говор из кога сазнајемо да смо (гле чуда!) сви „доброво-љци„. Након тога многи су почели да говоре о „заједничком повратку назад„, свидело се то команди или не, али нико за тих тридесет и шест дана није дезертирао из вода (имао сам прилике да видим два пуна аутобуса рез-ервиста (ови резервисти су вероватно били наша смена) како сатима стоје а да нико не излази напоље. Одбили су сва наређења и све апеле, да изађу, тврдећи да су преварени. Враћени су кућама. Један број њих је дошао без наоружања и половично опремљен. Неки су чак носили шињеле).

АКТИВНИ , РЕЗЕРВИСТИ , ТЕРИТОРИЈАЛЦИ , ДОБРОВОЉЦИ , ЧЕТНИЦИ , ТИГРОВИ И ОСТАЛИ

Ово је ипак краћи списак војних (и пара-војних?) формација виђених на линији места. Често нисам знао шта да мислим и како да се понашам у сусрету са шароликим војним јединицама, различитих ознака, назива а можда и циљева.

Територијалци - Углавном мештани, разнородна група, наоружана махом оружјем старијег (војног и не војног) типа, Видео сам „Thompsons„, фвачке пушке, обичне и „Slide action„ („пумпарице„) као и карабине и старе немачке митраљезе (MG - 34). Униформе махом оне задужене.

Добровољци - Више врста. Српска добровољачка гарда, Шешелјеви радикали, „обични добровољци„ (четници и Арканови „Тигрови„ су наравно, такође добровољци али њих због специфичних одлика сврставам посебно).

Добровољци који не припадају некој страначкој групи, најчешће личе на територијалце, када је реч о униформи, али су готово сви наоружани аутоматским и полуаутоматским оружјем. „Страначки добровољци„ често имају камуфлажне униформе (и строжију дисциплину).

Четници - Посебна сојта (изгледа да се код овог типа ратника, задржало нешто од оне исконске анималности. Неки одјек давне мито-лошке приче која каже да су Срби постали од вука). О њиховом изгледу не треба много причати. Разликују се од свих, мешавином цивилне и војне одеће, кожа је и даље у моди (кожне јакне и капути) као и реденици са муницијом. Често су у потпуности у цивилу а припадност показује само шубара са кокардом. Наоружање им није јача страна али ту су каме које уливају страх и својом појавом.

Тигрови - Јединице које и по изгледу и по обуци, спадају у неку врсту специјалних снага. Карактеристичне камуфлажне униформе, различите од оних које користи ЈНА, црне „ски маске„, Петокраке на шлемовима, преле-пљене парчетом тканине. Најмодерније наоружање. Крута дисциплина, далеко строжија него у регуларној војсци. Задржаћу се ближе на неким од ових формација.

ОДЛАЗАК ТЕРИТОРИЈАЛАЦА НА ПРВУ ЛИНИЈУ

Одлазе као на посао, ујутру или поподне, тракторима, колима, мотокултиватором или чак бициклом. Територијалац убацује на задње седиште „Фиће„, сачмаре и карабин. Његов мали син посматра. Човек седа у кола, спрема се да крене а дете лупа на врата - „Хоћу и ја, тата....., Његов отац псује: „Марш у кућу... Бјежи..., затим излази,

ишамара га и одведе у кућу. Ауто великом брзином, дижући прашину, одлази.

ЧЕТНИК - МАЂАР

Сусрећем их крај Дунава. Војвођански четници. Нема их више од четворо, петоро. Не знам да ли је-то цела јединица или њен део. Имају само један митраљез (домаћа копија немачког MG-34, познатија као „шарац,“) и два реденика муниције. Нисам наоружан и мало ми је нелагодно међу њима. Траже да их фотографишем. Верују ми на реч, ко сам, шта сам. Дају ми адресу да им пошаљем слику (што сам касније и урадио). Схватам да су много безазленији него што изгледају, детињастии чак. Један од четника је Мађар. То ме чуди, али ако већ постоји Турчин у сивомаслиној униформи, зашто не би постојао и Мађар с кокардом. Фотографишем се са њима. Крај мене је висбки брад-оња с надимком Војвода. То је један од ретких војвода са дигиталним ручним сатом. Подижемо три прста, ја са (на жалост) петокраком на капи (55) они са двоглавим орлом. У овом рату „новокомпоновани,“ четници и силом гурнути у рат „партизани,“ војују раме уз раме.

ТИГАР НА СТРАЖИ

У далуу сам први пут чуо за Аркана. Фудбал ме никада није занимао тако да нисам ни знао за вођу навијача „Звезде,“. Испред изрешетане православне цркве у Даљу, уочио сам необичног ратника на стражи. Крој камуфлажне униформе подсећа на комбинезон који носе тенкисти. Шаре су тамније него код војних специјалаца. Уз то, човек

је ошишан у „маринском стилу,“ и носи тамне наочаре за сунце. На рукама црне рукавице без прстију. Стоји у раскорачном ставу са приправним аутоматом (Hecler). Усуђујем се да га упитам: „Могу да Вас фотографишем?“, „Тип окреће главу према мени, лагано, као да му је врат на кугличним лежајевима. Тамна стакла ме одмеравају. „Бриши!“, чујем одсечан глас. Не бих волео да га икад поново чујем. Одише смрћу. Успевам ипак у пролазу да видим оружје ослоњено на зид цркве и војнике у камуфлажним уни формама како клече на поду цркве док их православни свештеник причешћује, пре одласка у битку. Мноштво свећа осветљава у сред дана треперавим, жутиим светлом унутрашњост здања.

АПАТИН

Фото апарат сам у ствари купио у Апатину од „плате,“ коју сам добијао као резервиста. Дошао сам камионом. Град је у правом смислу изгледао мирнодоп-ски. Могао сам да уочим као рез ножа, јасну разлику између два физички тек мало удаљена места али у једном погледу то су могле бити и две различите планете (56) Из апатинске поште јавио сам се телефоном кући. Одговарао сам на питања моје мајке, где сам, како сам... Добро сам. „Какви Четници, шта причаш?“, чујем њен глас „Ја гледам „Дневник,“ сваког дана и знам да их нема. То Хрвати лажу....,

ДАЉСКА ПОШТА

... је за разлику од апатинске Која онсраје у нор-малним условима сасвим друга прича. Ко је имао при-лике да гледа филм „Deer Hunter,, (Ловац на јелене) и сцену у којој Кристофер Волкен покушава да добије везу из телефонске говорнице у Сајгону, схватићете. Ред нервозних и наоружаних људи у различитим уни-формама, од којих су неки дошли с прве линије, само да би назвали, преко јединог телефона и чули своје укућане. У обичној пошти „падобранце,, награђују псовком, а овде можда и оловом.

ДАЉСКА ТАКСИ СЛУЖБА

Да не бих пешачио, ако идем до центра Даља, само подигнем руку испред цивилног возила које наилази. Увек стају. Возачу могу да наредим да ме вози у било ком правцу. Никада нико не одбије, иако се овде бензин мери на граме. Почиње да ми се свиђа то осећање - управљање човеком. Како пролази време са ове стране линије кочнице и кодекси понашања полако попуштају. Постајемо неспутане звери. Шта ли је са онима што проводе године у рату? Колико им треба времена да се поврате? „Немам, војник довољно бензина... види црвено,, понекад се неко пожали. „Вози... још вози!,, издајем неумољиво наређење. Шеткамо се и шеткамо по Даљу.

ДУНАВ

Чуо сам од Драјинца да је Дунав избацио нека тела на обалу. Узео сам фото - апарат и отишао на лице места али прекасно. На песку сам видео једино трагове крви. Ипак снимиио сам тај део обале. Драјинац је касније показивао

метак КОИ је наводно ишчепркао ножем из главе Једног мртваца. „Ако неверујеш помириши..., говорио би. Моја гримаса је била довољна да осујети његов покушај доказивања. Тог дана ми ручак није пријао.

ГОНИОМЕТАР

Аутомобили са три украшене антене на крову лутају насељем. Једну радио-станицу су лоцирали у самој близини куће у којој се налазимо. Територијалци долазе у претрес куће преко пута. Касније чујем да је „сусетка,, код које је поручник ишао на кафицу посвему судећи радила за Хрвате иако је Српкиња. Наводно јој је муж Хрват а сваког јутра је преко „плота,, могла да види наше бројно стањс и слично. Лепо узвраћање - ми њој помије за свиње аона нама...

ЦЕРИ

Цери (Надимак по цртаном јунаку , миш Yery) воли да ми тепа: „Ћића, ћићо, како си данас,,. Врти се око мене као пудлица и показује ми слику своје драге „грунтовчанке,, која личи на пекинезера са ликом Тајчи (Хрватска победница на песми „Еurovision „ луткастог изгледа) Једном ми је ни сам не знам зашто „пукао филм,,. „Сада се умиљаваш... ти матерна , а да смо код тебе клао би ме и палио лет-лампом!,, раздерах се. Цери пребледи. Покуша да се оправда за нешто а онда схвати да је боље да ућути.

СМЕНА

Коначно.

ТИШИНА МОЈЕ СОБЕ

Најчудније је кад видиш градове и села осветљена струјом. Чудо једно. И нема постројавања јутром. Уместо чизама папуче. Моје књиге. Мој кревет. Купатило са текућом водом. Иза стамбене зграде, ноћу, прикрадам се гаражи. Ту је наш чувар, у кућици. Живи заједно с мачком. Очекујем да ме препозна као Одисејев стари пас на његовом повратку из Тројанског рата. Хуља режи. Мачка истрчава и мота се око ногу. Признајем, мало сам разочаран Пера ми послао писмо: „Чича,, каже „откад је ваша група отишла овде је неиздрживо. Ови нови само се труде да се поручнику увуку... И сви „листе народну,,. Ако можеш пошаљи ми неку касету, може „Metallica,,. Саfl је мало ређе врте на Српским и на Хрватским станицама,,. Са друге стране писма је нацртао велики Хрватски грб (Који се састоји од шаховског поља . У доба NDH поља су била црно -бела а у доба Тита црвено -бела) Будући да га је нацртао хемијском оловком није било сасвим јасно о ком се Хрватском грбу ради али је ту било и додатно објашњење : „За оне који не знају „HDZ,, (Хрватска десничарска странка , странка Фрање Туђмана) ајде да се зезамо. Чича примамо те у нашу подружницу , за почасног члана. Бок Чича. Бок,,. Послао сам му касету на којој сам нацртао Српски грб - равнокраки крст са четири оцила. Сада смо квит. На крају крајева „Аеро,, и „Карбон,, (Словеначка и Хрватска фирма) су производили најбоље боје. Растао сам на најбољем Европском научно-фантастичном часопису „Sirius,, кога сам куповао заједно са Београдском „Галаксијом,,(Часопис за популаризацију науке. Нисам пропустио да је купим ни у рату). Али требао сам те ја или неко други, убити Перо. Зашто? Рационални избор. Ја те не мрзим. Али човек не мрзи ни коров. Сећам се, у основној школи, неколико година сам био шиканиран од стране тројице, четворице дечака из одељења. Имали су

своју банду, свој апарат за успоставу власти и садистичко злостављање физички слабијих или мање агресивних ђака. Ја сам им сметао јер сам био другачији, нисам играо фудбал нити сам се тукао, кафићи и цигарете - нису ме занимали. Мој говор и понашање сасвим различито од њиховог су их доводили до беса. Страшно их је иритирало и то што се никада нисам бранио, кроз сузе понављајући једно те исто: „Зашто ми то радите? Шта сам вам скривио?,,. Једном речју понашао сам се као добар хришћанин, иако тада нисам знао много о хришћанству. Окретао сам други образ, насилнику. Временом сам схватио да је пасивност и праштање по сваку цену, можда један од главних недостатака православног хришћанства. Сећате се Индијанаца и њиховог праштања? Нема их више. Јадни остаци без сопствене културе. Овај народ стално тражи емотивно оправдање за све што кроз историју ради, никада не делује плански, срачунато. Треба да учи мало од Немаца и Азијата. Срби мисле „а, добро мало се,,поцапамо,, па се помиримо..., или „ако ти мене не дираш, нећу ни ја тебе,, а она друга страна се само измакне као лешинар, пар корака или ако треба и три корака, па онда стрпљиво чека да узме у кљун , још комад крвавог меса. Чека и чека. У недоглед.

У Вражогрцу
22. октобра 1996.

ОБЈАШЊЕЊА

1. Шибеник је град на обали Јадранског мора , Хрватска.У време када је Хрватска била само једна од шест република Социјалистичке Федеративне Републике Југославије , у Шибенику се налазила једна од база Југословенске ратне морнарице.Ту се такође налазио и батаљон морнаричке пешадије.

2.Книн је град удаљен четрдесет километара од Шибеника , у брдовитом унутрашњости Хрватске.До 1995 годане и Хрватских војних операција „Бљесак,, и „Олуја,, (Вероватно су називи дати по угледу на немачки израз „Blitzkriegh ,, и назив Америчке копнене ивазије у Ираку - „Desert storm ,, Такође , много се говорило у то време о Америчким саветницима који су , наводно , помогли Хрватима да спроведу ове операције чишћења) већину становништва у граду и околини чинили су Срби.Оно што сам касније током рата у разговору са Србима из Хрватске , увек могао да чујем , своди се на следеће : Српско становништво , не желећи

да се уклопи у нову улогу КОЈУ му је наметнуло , како су то они доживљавали , оцепљење Хрватске и осећајући се угроженим због успомена на геноцид из Другог светског рата које су починили Хрватски фашисти над Србима , формирало је сопствену војску и своју аутономну област на том подручју , назвавши је Република Српска Крајина. Падом Крајине , око двестотине хиљада Срба , углавном цивила , постали су избеглице , жртве новог геноцида , пребегавши на територију Србије.Лично сам видео те избеглице из Книна 1995 године.Била је јесен.У уметничкој галерији у центру Зајечара имао сам прву самосталну изложбу.Претходног дана лепио сам по граду плакате са обавештењем.Изложбу сам назвао „Траг,, а упечатљиви насликани вук изнад текста привлачио је погледе.Плакат је био одрађен на обичној фотокопир машини.Сећам се двоје људи који су ми пришли и који су изгледали запуштено , обрасли у браду попут клошара.На себи су носили прљаве дроњке униформи са амблемима Републике Српске Крајине.Питали су ме какав је то плакат.Објаснио сам им љубазно да је то плакат моје изложбе и позвао их да дођу.Уопште ме нису разумели , деловали су потпуно изгубљено.Вероватно сам им деловао попут ванземаљца са својом причом о цртежима и сликама док су се они дан раније тракторима чије су приколице биле препуне расплаканих жена и деце и остатака њихове јадне имовине , пробијали путевима које су бомбардовали Хрватски авиони „Миг-21,,Неколико дана касније видео сам једну колону трактора како пристиже.Спортска хала на крају града била им је одређена за привремени смештај.Старице у црном са црним марамама , силазиле су дрхтећи ,уз помоћ мушкараца, са приколица.Неке од тих жена су мокриле иза украсног шибља у парку.Деловале су потпуно распамећено.Две жене су брале црвене бобице са једног жбуна разговарајући о томе „за шта би то могло да се употреби,, Изгледа да су

у животу први пут виделе ту врсту биљке или уопште нису размишљале о ономе о чему говоре . Видео сам потпуну дезоријентисаност људи који су дословно - јуче , изгубили све и сада се нашли на сасвим другом крају земље , у потпуно непознатом окружењу.Било је мучно , са свих страна чуо се уздах и плач , ромор гласова , сви ти људи били су једна велика упаљена рана.

3.Не знам какви су прописи у армијама других земаља.У Југословенској народној армији (ЈНА) је из неког разлога (прописаног правилима службе ?)била практично забрањена употреба наочара за сунце , и изузев официра , обичан војник би могао да заштити очи на овај начин само уз потврду лекара специјалисте , да му је тако нешто - здравствено потребно.

4.У то време нисам ни знао , као ни многи војници из Србије , да у Книну и његовој околини живе Срби. Разлог ? Све до распада тог великог организма који се звао Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) званична унутрашња политика земље звала се „Братство и јединство,, Више различитих народа , са различитим културама , језицима и религијама било је могуће одржати на окупу у једној држави само уз својеврсни вид групне анестезије , прећуткујући праве статистичке податке о распрострањености овог или оног народа , замагљујући свако одвише јасно истицање националног или племенског порекла.Отприлике , као када бисте окупили на једном месту вукове из различитих чопора и убедили их макар привремено да нису вукови него - овце.Дакле , не знајући уопште да се налазим у подручју Хрватске где су Срби у већини ја сам размишљао у

стилу :„Ах , па и Хрвати могу очигледно да буду срдачан свет !,,

5.Звали су их „батаљонци,,Да их је неко назвао „маринцима,, вероватно би то звучало идеолошки неподобно будући да су били саставни део оружане силе једне социјалистичке земље(Будући да никада није приступила Варшавском пакту и да је тражила неки свој „самостални социјалистички правац,, Југославија је била отворена и за Америчку војну помоћ која није била сасвим занемарива.У касарни која се налазила у Шибенику, имао сам прилику да видим испушене тенкове типа „Sherman „)Њихова обука ,као елитног рода лрајала је практично током целог војног рока (дванаест месеци) за разлику од „обичне,, војске , чија обука не траје дуже од пар месеци.Од остале војске, разликовали су се по плавим береткама и амблему на левом рукаву са укрштеним пушкама и , колико се сећам, сидром(Осим ратне морнарице и морнаричке пешадије , сви припадници копнених трупа ЈНА носили су капе познате као „титовке,,назване тако по Јосипу Брозџу Титу , команданту Југословенских партизана у Другом светском рату.Ова капа која се нагоре сужава попут крова куће, подсећа на Совјетске и Француске војне капе^ЈОд којих вероватно и води порекло.Капа Југословенске Краљевске војске била је такозвана „Шајкача,, Негде сам прочитао да је ова капа која се толико одомаћила у Српском народу да је постала део народне ношње уствари - аустријског порекла ! Наиме , аустријски генералштаб је у деветнаестом веку наручио дизајнирање нових униформи аустријске војске.Поменута капа је била једно од дизајнерских решења које није било прихваћено а влада Србије је тај „вишак,, откупила по сниженој цени од Аустрије за своју војску)

6. - Шерпе, лонци, шерпе

7- Возило Аустријског порекла , у војсци звано једноставно „Пинц,,

8. - „М - 48,,(Вероватно , домаћа копија Немачке пушке „Mauser,, из Другог светског рата) Коришћене само током вежбе.

9.-У ЈНА најстарији подофицирски чин до 1952 године.Од 1974 године Заставник и Заставник Прве класе , најстарији су чиновни млађих официра (подофицира)

10.-Сава Ковачевић је део партизанског мита Другог светског рата.Партизански командант , Црногорац пореклом , погинуо је у једној важној бици на просторима Босне , када је према званичној верзији , остао на положају штитећи повлачење своје јединице.Његова карактеристична физиономија , дугих харизматичних , црних бркова помало асоцира на славног Мексичког револуционара - Запату.

11.- Наравно , у свим социјалистичким земљама „плави,, је увек био непријатељ.

12. - Четни евидентичар.

13. - По природи сам повучена особа. Недовољно друштвен, чак затворен. У време када сам полазио у рат (имао сам тада 24 године) иза себе нисам имао ни један љубавни састанак нити сам одмакао даље од чисто „основачких,, симпатија. Књиге су ме често више занимале него људи.

14. - Никада до тада нисам пропустио да извршим наређење.Не ради се о томе да сам нека покорна особа,

склона поштовању ауторитета.Напротив ! Једноставно сам хтео да са што мање проблема „отаљигам,, свој војни рок и вратим се кући. Нисам правио проблеме типа:, бежање изкасарне, закашњавање, туча и слично. Једно време на обуци су ме чак предлагали за значку примерног војника. Нисам мољакао одсуства и издржао сам готово цео војни рок без одсуства да бих тек на крају искористио једно једино, такозвано „редовно,, одсуство. Све ово радио сам наравно, зато да бих се у војсци задржао штокраће и са што мање последица.

15.- Град у западној Србији.

16.-Град у Словенији.

17. - Безимени заставник се показао правим пророком. Не знам да ли су друга двојица жива и да ли сууопште учествовали у рату. Надам се да су добро као и друг (сада господин) заставник.

18.-Многи ратни надимци на просторима бивше Југославије сведоче о томе.

19. - Познато је да безброј копија АК- 47 има у многим земљама.Румунија (њихова индустрија производи пушке са карактеристичним дрвеним рукохватом постављеним напред) некадашња Источна Немачка, Кина (овај тип има уграђен и бајонет) итд.Оно што мене копка је сличност између Немачке јуришне пушке STG-45 и Совјетске АК-47.Да ли је ова Немачка пушка , која се и појавила раније , била узор Михаилу Калашникову када је стварао своју АК-47?

20.-Како бих овај школски предмет описао дошљаку из неке рецимо Шведске или Холандије ? Запад има своје

перверзије али обучавати децу за постављање „минско - експлозивних средстава „ и слично , и то на школском часу , то је (сада то тек јасно видим) једна врста злочина.Тај предмет је био нешто као предвојничка обука.Имали смо и гађање из М-48.Зашто се овде сада људи чуде због невероватне деструкције Југословенског грађанског рата ? Па то су године и године спремања читавих генерација , још у школској клупи , за рат и дуготрајно герилско ратовање.Ја сам одрастао уз приче о Другом светском рату које ми је испредао уместо бајки мој деда.Када сам стварно отишао у рат , имао сам утисак као да сам то све већ видео.Као да сам то већ проживео.Готово да сам га доживео као нешто природно и нормално.

21.-Шпегељ је био Хрват .Имао је ^еку функцију , више се и не сећам коју , једино знам да је Служба безбедности (мислим да је у медијима речено да је питању била војно - обавештајна служба ЈНА) успела да снимити његов разговор о добавци лаког наоружања за Хрватску , која је иначе , тада још увек била у саставу СФРЈ.

22.-Цетиње је мањи град у Црној гори.Некада је био њена престоница.

23.-Подгорица.Престоница Црне Горе враћен је стари назив.У доба СФРЈ град је носио назив по Јосипу Броз Титу.

24. - Нисам пропустио ни преврат у Румунији (наравно говорим о директном ТВ преносу) ни почетак „Заливског,, рата.

25.-ВВС је могао да се прати касно увече а вести овог тв канала преузимала је наша државна телевизија.Мислим да

је Милошевић на овај начин хтео да створи привид о слободном протоку информација и „транспарентности,, државних медија.Већина грађана у то време није још имала могућност директног праћења сателитских канала па је ово стварало илузију о тој „транспарентности,,

26-Ово ме је заварало.Мислио сам да ће проћи године пре него ме позову на војну вежбу (иако је рат већ увелико трајао , природно је да човек негде у себи , одбија да поверује да је баш он онај кога заиста шаљу у прави , убилачки рат)Нормална процедура ранијих мирнодопских времена била је - прво позив за задужење униформе онда војна вежба.

27.-Други по величини град у Србији.Удаљен сто километара од Зајечара.

28.- Немачки концентрациони логор „Црвени крст,, се налази усред самог Ниша.Сачуван је као меморијални музеј.

29-Југословенска верзија Совјетског тенка Т-72

30. - Када ме је видео необријаног, са два броја већом „титовком,, која је зато личила на шајкачу и „цвикерима,, (стакла су кружна - такозване „ленонке,,)један активни војник ме је потапшао по леђима викнувши: „Где си Чича?,,. (Овај надимак је током Другог светског рата носио Ђенерал Дража Михајловић , командант Југословенске Краљевске војске у отаџбини односно четничких герилских јединица.Овај националистички покрет је изгледа настојао да углавном опстане током рата и дочека Југословенског Краља након победе савезника , међутим након победе Титових партизана четнички покрет је потпуно нестао у Југославији да би га реинкарнирао тек

распад СФРЈ и деведесете године прошлог века)Тако сам добио ратни надимак.

31.- У том тренутку то ми није изгледало тако важно јер сам био само један од гомиле резервиста а познато је да команда никада не води рачуна о „старој војсци,, као о новопеченим регрутима па се и сваки резервиста по природи ствари понаша много слободније.Уопште ми ни у једном тренутку није пало на памет да чиним прекршај (иако то , строго узевши, јесте био прекршај) када сам себи „прикачио,, нарамнице десетара.

32.-Границу са Хрватском чини на том подручју река Дунав.Будући да је Ниш сасвим на истоку Србије на граници са Бугарском до Апатина на граници са Хрватском требало је прећи око 350 километара.Кретали смо се магистралом Ниш-Београд која је трасирана још у Римско доба као „VIA MILITARIS,,

33.-Касарна је добила име по Српском хероју-устаннику Стевану Синђелићу.Током Првог Српског устанка погинуо је у свом рову-утврђењу заједно са целом својом јединицом (помиње се 3000 људи) бранећи узвишење Чегар од Турака.Синђелић је запалио магацин са барутним прахом у тренутку када су Турске трупе пробиле одбрану и упале у утврђење.Наводи се да је погинуло близу 6000 људи , и Срба и Турака.Од одсечених глава Српских устаника Турци су у Нишу саградили такозвану „Беле - кулу,, (Лобања - кулу)

34.-Ако се изузме чињеница да нисмо добили рецимо , гас-маске.

35.- Бајонете смо користили за крцкање ораха, дршком јер су за све друго били мање употребљиви.Прво - били су потпуно тупи, а друго - несавитљива оштрица би при паду

на бетон једноставно - пукла.Иначе занимљиво је и то, када је о самој опреми реч, да нам је већина те опреме углавном сметала. Почев од нефункционалне торбице за муницију (РАП) која тежином непотребно оптерећује само једну страну тела, за разлику од Руске верзије која се носи на грудима , до застарелих америчких ашова из 1945 године , коришћених још током искрцавања у Нормандији
!

36. - Моја је била М - 70 АБ2 - са преклопним кундаком.

37.- Мада многи говоре о спонтаном настанку , почетком деведесетих , овог сада већ свима знаног Српског поздрава (који подсећа на Черчилово „V,, прстима с том разликом што је „приодат,, и палац као трећи прст) мени се чини да је на томе неко маркетиншки порадио , можда нека Служба безбедности која је градила „новокомпоновани,, национални имиџ.Јер , уколико се ради о симболу броја три односно „ Светог тројства ,, он је код православних хришћана сасвим другачији - три скупљена прста окренута према унутра , према челу и грудима.

38.- У вези доктрине о такозваном „Братству и јединству,, већ сам нешто навео у објашњењу под бројем 4.Овде само о мосту - велики бетонски мост преко Дунава је мислим , подигнут негде 70-тих година прошлог века.

39- МР-45 (У Југославији познат као „Шмајсер,, Југословенска копија овог пиштољ-аутомата видљиво се разликовала по закривљеном оквиру за муницију.Оружје које сам ја видео имало је прав оквир што упућује на оригинално Немачко порекло) МG-34(у Југославији познат као „Шарац,, Такође масовно копиран)

40. - Даљ , мала варошица на граници Хрватске са Србијом , је иначе родно мсто великог Српског научника Милутина Миланковића, човека који је објаснио механизам леденог доба. Светски признат на свом пољу рада (попут Тесле на нољу електромагнетних сила) Миланковић је био један од оних који су могли да добију Нобелову награду за животно дело. „NASA „ је у његову част назвала велики кратер на Марсу именом „Milankovic,,

41. - Пуни назив :NEOVISNA DRŽAVA HRVATSKA. NDH је током Другог светског рата била на Хитлеровој страни.Делови Хрватских усташких јединица (Ustaša , ustaški pokret -Хрватски фашистички покрет , настао, како то званична историја наводи , у Мусолинијевој Италији пре Другог светског рата одакле се пренео касније у Хрватску) учествовали су у бици за Стаљинград. Наравно , никада се неће утврдити потпуна истина јер историју пишу победници.Оно што сам ја учио у школи а што сам такође слушао и од Срба из Хрватске звучи поражавајуће и говори о великом и систематском истребљењу Србског , односно уопште нехрватског становништва у NDH у бројним концентрационим логорима које нису држали Немци већ Хрвати.Помиње се цифра од 700.000 убијених Срба.Понекад озбиљно размишљам о менталном стању и колективној психози народа на Балкану.И невидим решење.

42.- Када сам људима из моје јединице испричао где сам био у току ноћи , ниједан од саговорника ми није поверовао.Напросто су мислили да лупетам.

43.- Ако се не варам у Толстојевом „ Рату и миру,, постоји један пасус који говори о тој надреалности рата , удаљеном фону артиљерије који се меша са зујањем буба у непосредној близини (Сцена са Тушином ?)

44- Трпиња је мање насеље у Хрватској у коме су поред Вуковара , вођене најжешће борбе .Најтеже борбе везане за Трпињу вођене су на такозваној „Трпињској цести „ Најтеже борбе у граду Вуковару вођене су на подручју „Митнице,, Током рата у Хрватској појмови „Митница,, или „Вуковар,, односно „Трпињска цеста,, били су синоними попут некада „Стаљинграда,, Хрвати су Вуковар одиста и називали „Хрватским Стаљинградом,,

45.- Познати извештач „SKY NEWS,,-а. Извештавао је из Хрватске, Босне, Србије.Пратио ослобађање Вуковара. Његови извештаји се углавном баве збивањима у Еврои. Према некимнаписима у нашој штампи, као и према самом његовомизвештавању стиче се утисак да је бар за нијансу био објек-тивнији од других страних репортера.

46.- Од старости, не од граната. У Даљу је већинакућа била потпуно читава и никако нисам могао даповежем ту слику са оном виђеном на ТВ пре доласка уХрватску.

47.- Индекс 202 , омладински радио.У то време једна од најслушанијих радио станица.

48.- Било је чудно видети беду код људи који суимали у власништву двоспратне и троспратне куће,огромна газдинства, са целокупном механизацијом. УИсточној Србији насеља мања од града изгледајусасвим пропало, мртво. Даљ је остављао добар утисакчак и у сред рата. Имао је изглед напредне варошице.

49.- Чему све тај шлем служи. Када сам добио прекоманду у војсци, путовао сам „Галебом,, (Некада Титов приватни

транспортни брод , за превоз трупа) До копна смо пошли „ДТМ„- ом (Десантно транспортни брод)Пошто је била бура а брод се ваљао на таласима, многи су повраћали у своје шлемове јер им је било строго забрањено да не прљају под пловила.

50.- Па када вам неко читав живот говори „ништа ти незнаш , још си зелен „ а ми смо урадили „ово „ или „оно„ Наша стара генерација „заслужује вашу вечну захвалност „ то је онда права тиранија. Коначно и моја генерација има шта да каже али не лези враже , ратови 90-тих ипак „нису некако они прави ратови„Ето , није било рецимо Немаца.А како без Немаца може бити правог рата ? (Немачки млазни ловци у нападу на Србију 1999 године и Немачки контингент на Косову , то се ипак не рачуна.То ипак није , забога, SS „ Prinz Eugen „)

51.- У сваком случају бар није патетична као чувена „Lili Marlen„ најпознатији шлагер Другог светског рата. Мало ко зна да су ову песму волели и Енглези и Американци, да је испевана и на енглеском, да је слушана и у Кореји и у Вијетнаму. А први пут у историји је емитована из окупираног Београда 1941 године , одакле сада стижу и радио таласи „202„ -ојке.

52.- Турчин није могао ноћу, веровали или не изстраха од вампира. Тада сам први пут чуо да и муслимани имају своју вампирску митологију. Чиме ли се бране од њих, белим луком и полу-месеком?

53.- Ову „цаку„ са лампом видео сам у филму „Omega man„ са Чарлстоном Хестоном (Charlton Heston) у главној улози. Напомена: Овај потез је вероватно могао да се оконча и трагично (по мене), али тада нисам размишљао о томе да лампа више одаје мој положај него положај

евентуалног непријатеља. Ипак, зашто онда војска и полиција у Латинској Америци користи батеријске лампе причвршћене на пушке током рације?

54.- Ништа од ових ствари нисам понео. Једини„плен„ који имам је фотографија куће у којој сам био.

55.- Били смо међу последњим војницима са петокраком на капи. Са шлемова смо састругали ово обележје а са капа покидали. Нисам веровао да ћу то да доживим за живота, а доживео сам чак и распад Совјетског Савеза и укидање (након седамдесет година рада) „КПСС„-а. За мене , заклетог анти-комунисту ово су били заиста догађаји за памћење.У сваком случају не спадам у људе који жале за , рецимо , Јосипом Брозом Титом и СФРЈ.Оно због чега одиста жалим јесте ово- зашто се све није одиграло као у Чехословачкој, мирним путем ?

56.- У Даљу цивили на улици а посебно деца обавезно дижу длан горе у знак поздрава човеку у униформи. Увек. Ако не отпоздравиш изгледају уплашено.

стубови дима на хоризонту у правцу града вуковара
кога су хрвати прозвали „ хрватским стаљинградом,,

четник - по националности мађар

четник са надимком „војвода“, са југословенском копијом немачког митраљеза мг-34

припадник југословенске народне
армије по националности - турчин
/маскирна униформа је позајмљена
за позирање од припадника јединица
посебне намене -специјалаца/

Славонски четник са својом „пумпарицом„ и камом на опасачу.

припадник јединице посебне намене по повратку из операције „чишћења“,

„територијалци,, одлазе на прву линију

Припадник Арканових „Тигрова„ на свом стражарском месту /ознака на шлему је обично парче маскирног платна залепљено преко петокраке/ Центар Даља , септембар 1991

Метална капија хрватске куће „откључана,, прастарим „Thompson,, аутоматом из Другог светског рата.

Приближно место на обали Дунава са Хрватске стране на коме су нађена људска тела / вероватно од стране Хрвата побијених Српских цивила/

Кроз ову бандеру је прошла тенковска граната
Центар Даља /у позадини - католичка црква /

Амблем Српске извиђачко-диверзантске јединице

Амблем територијалне одбране Републике Српске Крајине

Садашња панорама Даља
са погледом на Дунав

Аутор , стражарско место бр.-1 , Даљ , октобар 1991

садашња панорама Даља - ваздушни снимак

ОЈИВЕР
ЈОВАНОВИЋ

МОЈЕ
ВИЉЕ
ЊЕ
ПАТА

Књига прва

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
886.1-3

ЈОВАНОВИЋ. Оливер

[Хиљаду деветсто двестет прва]

1991 : Моје виђење рата. [Књ. ГЈ /

Оливер Јовановић. - Зајечар : О. Јовановић.

1997 (Зајечар : Златотисак). 75 стр. :

Фотографије ; 19 цм

Тираж 100 . - Биографија аутора: стр. 73-74.

ID=56162316